

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
бакалавр
(освітній ступінь)

на тему:

“Соціальна робота з сім’ями військовослужбовців”

Виконала:

здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
галузі знань 23 Соціальна робота
спеціальності 231 Соціальна робота
м406СР-з групи

Оксана КОВАЛЕНКО

Науковий керівник:

к. пед. н., доц. Катерина ПЕТРОВСЬКА

Рецензент:

к. пед. н., доц. Анастасія ТУРГЕНЄВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	6
1.1. Сім'ї військовослужбовців як об'єкт соціальної роботи	6
1.2 Правове забезпечення соціального захисту сімей військовослужбовців..	11
1.3 Методи та форми соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців	21
Висновки до першого розділу	39
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	40
2.1 Діагностика проблем сімей військовослужбовців.....	40
2.2 Розробка моделі військово-соціальної роботи.....	50
Висновки до другого розділу	57
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	59
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

В умовах триваючого військового конфлікту в Україні, особливо з початком повномасштабних бойових дій, соціальна робота з сім'ями військовослужбовців набуває вкрай важливого значення. Життя тисяч українських родин зазнало кардинальних змін, викликаючи потребу в комплексній підтримці.

Захист та підтримка сім'ї як ключового соціального інституту є стратегічним національним пріоритетом у державній політиці України. Це особливо стосується сімей військовослужбовців Збройних Сил України, які відіграють значущу роль у соціальній структурі країни. Розв'язання проблем, з якими стикаються ці сім'ї, критично впливає на успішність реформ у Збройних Силах, обороноздатність держави, а також на внутрішні та міжнародні процеси.

Соціально-педагогічна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями набуває особливого значення, адже військовослужбовці впливають на суспільство в цілому через свою ключову роль у забезпеченні національної безпеки. Тому зміцнення стабільності та захист прав і інтересів сімей військовослужбовців потребує цілеспрямованої, науково обґрунтованої і ефективної соціально-педагогічної підтримки.

Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців включає підтримку у вирішенні психологічних, економічних та соціальних викликів. Від психологічної допомоги для подолання тривожності та стресу, до допомоги у соціальній адаптації та інтеграції у громадське життя — роль соціальної роботи є вирішальною для забезпечення стабільності та розвитку сімей, що знаходяться під постійним тиском воєнних обставин.

Особливості життєдіяльності сімей військовослужбовців та все, що пов'язане з їх функціонуванням, досліджували такі вчені, як: А. Капська, В. Торохтій, Г. Лактіонова, І. Зверєва, І. Козлова, Л. Хоменко, М. Бабенко, О. Лугова. Суттєве значення в осмисленні необхідності зміцнення сучасної

сім'ї військовослужбовця мають праці А. Євченко, Т. Семикіної, Ю. Фіненко, які досліджували особливості функціонування дезорганізованих сімей військовослужбовців, розробили їх класифікацію, виявили форми і методи роботи з ними. Вивченню проблем соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей присвятили свої дослідження А. Шишканов, Г. Лактіонова, Л. Матвейчук, Л. Певень.

Таким чином, соціальна робота з сім'ями військовослужбовців відіграє ключову роль у суспільній відповіді на виклики воєнного часу, забезпечуючи необхідну підтримку і втручання для збереження стабільності та благополуччя цих сімей. Розробка нових методів підтримки цих сімей стане фундаментом цієї дипломної роботи.

Об'єкт дослідження: сім'ї військовослужбовців.

Предмет дослідження: соціальна робота з сім'ями військовослужбовців.

Мета дослідження: проаналізувати засади соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців та на основі визначення проблем, які виникають у сімей військовослужбовців розробити моделі військово-соціальної роботи.

Згідно з метою маємо такі **завдання:**

1. Дати визначення сім'ям військовослужбовців як об'єкту соціальної роботи.

2. Проаналізувати методи та форми соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців.

3. Здійснити діагностику проблем, з якими стикаються сім'ї військовослужбовців.

4. Розробити модель військово-соціальної роботи.

Методи дослідження:

- загально-наукові (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців);

- емпіричні (анкетування);

- експериментальні (експеримент констатувальний та формувальний);

- статистичні та математичні.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (усього 26 найменувань) та додатків. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 63 сторінки, основний зміст викладено на 58 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1. Сім'ї військовослужбовців як об'єкт соціальної роботи

Сім'ї військовослужбовців зіштовхуються з унікальними викликами, які вимагають спеціалізованого підходу в соціальній роботі. В цьому розділі ми розглянемо, як соціальні працівники можуть надавати підтримку та втручання, щоб допомогти цим сім'ям адаптуватися до життя під час та після військової служби. Специфіка роботи з такими сім'ями полягає в забезпеченні стабільності та зміцненні сімейних зв'язків у періоди тривалих відсутностей, розлук та стресу. Підтримка, яка включає психологічну допомогу, соціальну інтеграцію та економічну підтримку, може суттєво покращити якість життя цих сімей.

Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців не може бути переоцінена, оскільки військові сім'ї часто зазнають значних емоційних, соціальних та економічних труднощів. Особливості військової служби, які включають тривалі розлуки, ризик для життя військовослужбовців, та часті переміщення, ставлять ці сім'ї перед унікальними викликами, які потребують спеціалізованого втручання та підтримки.

Психологічна стабілізація. Сім'ї військовослужбовців часто стикаються з психологічними проблемами, включаючи стрес, тривогу, та депресію. Соціальна робота спрямована на забезпечення психологічної підтримки та кризового втручання, допомагаючи сім'ям ефективно справлятися з психологічними наслідками військової служби. Важливою частиною цієї роботи є допомога у вирішенні емоційної ізоляції та підтримання стабільності у відносинах всередині сім'ї.

Соціальна інтеграція. Через часті переїзди та соціальну ізоляцію сім'ї можуть відчувати відчуття відчуженості від цивільних громад, в яких вони перебувають. Соціальні працівники допомагають їм інтегруватися в нові

громади, налагоджувати зв'язки та знаходити доступ до місцевих ресурсів, що покращує загальний добробут та сприяє соціальній адаптації.

Економічна підтримка. Економічна нестабільність може бути серйозною проблемою для сімей військовослужбовців, особливо для тих, хто перебуває на контрактній службі чи участь в бойових операціях. Соціальні працівники можуть допомогти в отриманні доступу до фінансової допомоги, розробці бюджетів та плануванні витрат, що є критично важливим для підтримання фінансової стабільності [9, с. 76].

Адвокація і правозахист. Соціальні працівники також відіграють ключову роль у адвокації інтересів сімей військовослужбовців, забезпечуючи, що їхні права та потреби враховуються у суспільних та державних програмах. Вони допомагають сім'ям навігувати урядові структури та отримувати належні пільги та сервіси.

Значення для громади. Підтримка сімей військовослужбовців сприяє зміцненню всієї громади, оскільки здорові та стабільні сім'ї формують міцніші громадські зв'язки. Соціальна робота, спрямована на підтримку цих сімей, сприяє соціальній солідарності та загальному добробуту [9, с. 77].

Отже, значення та актуальність соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців полягає у забезпеченні стабільності та добробуту в суспільстві, що проходить через випробування військовими конфліктами та їх наслідками.

У світлі цих викликів, важливо також глибше зануритись в структурні та емоційні аспекти їхнього життя. Ці сім'ї зазнають значних емоційних та соціальних змін, які впливають на їхню повсякденну діяльність і структурний склад. Розуміння особливостей сімейного життя, таких як розлуки, переїзди та рольові зміни, є критично важливим для розробки ефективних методів підтримки та інтервенцій, які відповідають на унікальні потреби цих сімей. Подальше дослідження впливу цих викликів допоможе соціальним працівникам краще розуміти, як забезпечити необхідну підтримку, адаптацію

та стабілізацію в життях цих сімей, ведучи до їх загального благополуччя і соціальної інтеграції.

Характеристика сімей військовослужбовців вимагає глибокого розуміння унікальних викликів та обставин, з якими вони зустрічаються. Ці сім'ї часто зазнають змін, які впливають на їхній структурний склад, емоційний стан, та повсякденне життя, а саме:

1. Особливості сімейного життя:

- розлуки та відрядження: сім'ї військовослужбовців часто зіштовхуються з тривалими розлуками, коли один із членів сім'ї відправляється у відрядження або на військові операції. ці розлуки викликають значні емоційні стреси як для того, хто залишається вдома, так і для того, хто відсутній. вони вимагають від обох сторін навичок самостійного вирішення проблем та підтримки дітей у відсутності одного з батьків;

- постійні переїзди: через природу військової служби сім'ї часто переїжджають, що впливає на їх соціальні зв'язки та можливість утримувати стабільне суспільне життя. діти військовослужбовців часто змінюють школи, що впливає на їх академічний прогрес та здатність зберігати довготривалі дружні зв'язки;

- віддаленість від родини та рідних: сім'ї військовослужбовців часто живуть далеко від своїх розширених сімей та соціальних мереж, які можуть надати підтримку. це може призвести до ізоляції та відчуття відокремленості, особливо в кризові моменти, коли потрібна емоційна підтримка [5, с. 22].

2. Вплив на структуру сім'ї:

- рольові зміни: через відрядження військовослужбовців у сім'ях часто відбуваються рольові зміни, особливо коли не-військовий член сім'ї має взяти на себе більше обов'язків по догляду за дітьми та управлінню домогосподарством. ці зміни можуть викликати стрес та конфлікти, особливо якщо вони не узгоджені або очікувані;

- виховання дітей: виховання дітей у військових сім'ях часто має свої особливості, включаючи виховання резилієнтності та адаптаційних навичок

для додання військових викликів. батьки повинні навчити дітей справлятися зі змінами та невизначеністю, яка є частиною їхнього життя.

Ці особливості сімейного життя і структури сім'ї показують, наскільки важливою є цілеспрямована та компетентна соціальна підтримка, яка може допомогти цим сім'ям не лише вижити, але й процвітати в умовах постійних викликів військового життя. Соціальні працівники, які спеціалізуються на роботі з військовими сім'ями, мають бути обізнані з цими унікальними аспектами, щоб забезпечити ефективну підтримку та інтервенції [5, с. 23].

На основі детального аналізу особливостей сімейного життя військовослужбовців, включаючи часті розлуки, переїзди та необхідність адаптації до ролевих змін, можна виділити специфічні проблеми, з якими стикаються ці сім'ї. Ці структурні та емоційні виклики не тільки впливають на повсякденне життя, але й породжують комплексні психологічні та соціальні проблеми, які потребують глибшого дослідження і втручання.

Проблеми, такі як соціальна ізоляція, емоційна напруженість від розлук та складнощі адаптації до нових соціальних середовищ, вимагають спеціалізованих стратегій підтримки. Врахування цих проблем є критично важливим для розробки ефективних соціальних інтервенцій, які б допомогли цим сім'ям не просто виживати, але й процвітати у викликах, які накладає військова служба.

Проблеми, з якими стикаються сім'ї військовослужбовців, є багатогранними і включають психологічні, соціальні, та економічні виклики. Ці проблеми впливають на стабільність та здоров'я як окремих осіб, так і сімейних систем у цілому.

Психологічні проблеми:

- стрес та тривога: постійні розлуки, ризик для життя військовослужбовців, та невизначеність, що супроводжує військові відрадження, можуть призводити до високого рівня стресу та тривожності серед членів сім'ї;

- посттравматичний стресовий розлад (птер): військовослужбовці, які повертаються з бойових зон, можуть страждати від птер, що також впливає на їхніх близьких, які мусять впоратися зі змінами в поведінці та емоційному стані своїх рідних;

- адаптація до повернення: перехід від військового до цивільного життя може бути складним не лише для військовослужбовців, але й для їх сімей, які повинні адаптуватися до нових ролей і взаємин [13, с. 26].

Соціальні проблеми:

- ізоляція та соціальне відчуження: часті переїзди та нестабільність можуть ускладнити формування стійких соціальних зв'язків для сімей, що може призвести до відчуття ізоляції та самотності;

- стигматизація: сім'ї військовослужбовців іноді можуть стикатися зі стигмою або непорозуміннями з боку цивільного населення, що не завжди розуміє особливості військового життя;

- виховання дітей: діти військовослужбовців можуть відчувати труднощі в соціальній адаптації та академічних досягненнях через часті зміни місця проживання та шкіл [5, с. 24].

Економічні проблеми:

- фінансова нестабільність: незважаючи на те, що військовослужбовці отримують стабільну зарплату, додаткові витрати, пов'язані з військовими відрядженнями та потребами сім'ї, можуть призвести до фінансових труднощів;

- труднощі з працевлаштуванням для партнерів: партнери військовослужбовців часто стикаються з викликами у пошуку роботи через часті переїзди та необхідність часто змінювати місце проживання;

- страхування та пенсійне забезпечення: на додачу до основного заробітку, страхування здоров'я та пенсійне забезпечення можуть бути недостатньо адаптовані до унікальних потреб військових сімей [1, с. 10].

Враховуючи ці психологічні, соціальні, та економічні проблеми, роль соціальних працівників у підтримці та допомозі сім'ям військовослужбовців є

вкрай важливою. Вони допомагають мінімізувати негативні наслідки та покращують якість життя цих сімей, сприяючи їх стабільності та адаптації в суспільстві.

1.2 Правове забезпечення соціального захисту сімей військовослужбовців

У сучасному світі військовослужбовці та їхні сім'ї стикаються з численними викликами та ризиками, пов'язаними з військовою службою. Для забезпечення адекватного соціального захисту цих сімей, законодавці встановлюють спеціальні нормативно-правові акти та програми, що гарантують підтримку у різних аспектах життя.

Нормативно-правове та законодавче забезпечення соціального захисту сімей військовослужбовців є ключовим елементом підтримки військових та їхніх родин. Ці заходи відображають визнання важливості та цінності військової служби для суспільства, а також забезпечують захист та підтримку тих, хто віддає своє життя за безпеку і благополуччя інших.

У нашій країні існує система нормативно-правових актів різного рівня, які регулюють питання соціального та правового захисту військових, їх конституційних прав та свобод, а також гарантії їх реалізації. Ці акти можна поділити за юридичною силою на наступні рівні:

- конституційне регулювання (Конституція та конституційні закони);
- міжнародно-правове регулювання (міжнародні договори та угоди);
- законодавче регулювання (закони України);
- регулювання підзаконними нормативно-правовими актами.

Конституційне регулювання соціального захисту військовослужбовців здійснюється на основі Конституції України. Наприклад, стаття 17 Конституції України визначає гарантії соціального та правового захисту військових: “Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових

формуваннях, а також членів їх сімей”. Ці конституційні положення є правовою основою для інших законодавчих актів щодо правового захисту військовозобов’язаних.

Конституція України є верховним законом країни. Всі інші законодавчі та нормативно-правові акти базуються на її положеннях та мають бути узгоджені з нею. Однак, хоча Конституція має норми, які застосовуються безпосередньо, вона не може вичерпно регулювати всі аспекти соціального захисту військовослужбовців. Таким чином, принципи, закріплені в Конституції, потребують деталізації через закони, укази президента, постанови Кабінету Міністрів, накази Міністерства оборони та інші нормативні документи. Міжнародне регулювання соціального та правового захисту військовослужбовців виконується на підставі міжнародних договорів, що стали частиною національного права України після ратифікації Верховною Радою [17].

В умовах сьогодення велике значення приділяється міжнародно-правовим актам, якими регламентують перелік основних прав військових під час здійснення бойових дій. Серед таких слід відзначити:

- Женевську конвенцію про поліпшення участі поранених і хворих у діючій армії;
- Женевську конвенцію про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі;
- Женевську конвенцію про поводження з військовополоненими;
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (прийнятий 17 липня 1998 р.) та інші.

Женевська конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючій армії [14] є однією з чотирьох Женевських конвенцій, прийнятих у 1949 році. Ця конвенція, також відома як Перша Женевська конвенція, зосереджується на захисті поранених і хворих солдатів на суші під час збройних конфліктів.

Ось основні положення цієї конвенції:

- гуманне поводження: конвенція вимагає гуманного поводження з усіма пораненими та хворими, незалежно від їхньої національності. це включає забезпечення медичної допомоги без будь-якої дискримінації;
- захист медичного персоналу та засобів: медичний персонал та медичні засоби, такі як шпиталі та санітарні транспортні засоби, мають бути захищені та вважатися нейтральними під час конфлікту. це включає захист від нападів або пошкоджень;
- знак червоного хреста/червоного півмісяця: використання міжнародно визнаних знаків червоного хреста або червоного півмісяця для ідентифікації медичного персоналу, обладнання та установ є захищеним символом під час конфліктів;
- збір і догляд за пораненими/хворими: конвенція вимагає негайного збору та догляду за пораненими і хворими. сторони конфлікту повинні докладати всіх зусиль для забезпечення цього;
- репатріація та звільнення: важко поранені або серйозно хворі військовополонені повинні бути репатрійовані або звільнені з полону для лікування, якщо вони більше не можуть брати участь у бойових діях.

Ця конвенція стала першим міжнародним документом, який встановив правила, призначені для захисту і допомоги особам, які не беруть участь у бойових діях, включаючи військовослужбовців, що вийшли з ладу через поранення або хворобу. Її принципи продовжують бути основою для захисту людей у збройних конфліктах в усьому світі.

Женевська конвенція про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі [15] відома як Друга Женевська конвенція, була прийнята у 1949 році разом з іншими Женевськими конвенціями. Ця конкретна конвенція розширює принципи, закладені в Першій Женевській конвенції, на обставини, які виникають в морському контексті. Ось основні аспекти цієї конвенції:

- гуманне поводження: конвенція гарантує, що всі поранені, хворі, а також особи, які потрапили в небезпеку в результаті корабельної аварії, мають бути гуманно оброблені без відмінності;
- захист медичного персоналу та засобів: медичний персонал, лікарні та інші медичні засоби, що знаходяться на кораблях, повинні залишатися поза межами воєнних дій і не мають бути ціллю нападів;
- ідентифікація: кораблі, які використовуються для лікування поранених та хворих, мають бути ясно позначені за допомогою знаків червоного хреста або червоного півмісяця, а їхня госпітальна місія повинна бути визнана всіма конфліктуючими сторонами;
- збір та догляд: сторони конфлікту зобов'язані докладати зусиль для збору та догляду за пораненими, хворими та особами, які зазнали корабельної аварії, незалежно від їх національності;
- репатріація: подібно до правил сухопутних військ, поранені або хворі особи, які через свій стан не можуть більше брати участь у бойових діях, мають бути репатрійовані;
- захист від захоплення: госпітальні кораблі не повинні бути захоплені під час конфлікту, проте вони повинні уникати будь-яких військових дій та не використовувати свій статус для перевезення військового обладнання або персоналу.

Ця конвенція важлива для захисту життя та здоров'я військових осіб, які взаємодіють з морським середовищем під час конфліктів, і вона розширює гуманітарні стандарти, встановлені в міжнародному гуманітарному праві, на морські умови.

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [10] офіційно відома як Третя Женевська конвенція, була прийнята в 1949 році і націлена на захист прав військовополонених під час збройних конфліктів. Ця конвенція встановлює стандарти для гуманного поводження з військовополоненими, гарантуючи їх захист від жорстокості, образ і публічної

цікавості, а також забезпечує їх з основними правами та гідними умовами тримання. Ось ключові аспекти конвенції:

- захист та гуманне поводження: конвенція зобов'язує, щоб усі військовополонені були тримані в гуманних умовах, і забороняє вбивства, жорстоке поводження та тортури. вони також мають право на повагу до своєї особистості та честі.

- умови тримання: військовополонені мають бути утримувані в адекватних умовах, які забезпечують належне харчування, одяг, житло та медичне обслуговування. вони також мають право на здійснення своїх релігійних практик і повинні мати можливість відправляти кореспонденцію.

- праця: полонені можуть бути використані для праці, але лише під певними умовами. праця не повинна бути жорстокою чи ганебною, і не має становити небезпеку для здоров'я полоненого.

- правовий статус: військовополонені мають право на судовий розгляд і повинні бути судимі за тими ж законами, що і військові сили держави, яка їх тримає. вони також мають право на адвоката та представництво.

- репатріація: після закінчення воєнних дій полонені мають бути негайно звільнені та репатрійовані.

- нагляд та виконання: держави-учасниці мають співпрацювати з міжнародним червоним хрестом та іншими гуманітарними організаціями для забезпечення виконання цих норм. комітети з контролю, створені з представників нейтральних держав, також можуть відвідувати полонених.

Ця конвенція має велике значення, оскільки вона створює правову основу для захисту осіб, які перебувають під владою ворогуючої сторони, і забезпечує, що військовополонені отримують гуманне ставлення незалежно від обставин їхнього полону.

Римський статут Міжнародного кримінального суду (Римський статут) [22] є міжнародним договором, який створив Міжнародний кримінальний суд з метою притягнення до відповідальності осіб, винних у найсерйозніших порушеннях міжнародного гуманітарного права. Цей статут

був прийнятий на дипломатичній конференції ООН у Римі 17 липня 1998 року та набрав чинності 1 липня 2002 року.

Римський статут визначає чотири основні типи злочинів, які підпадають під юрисдикцію суду:

- геноцид – дії, спрямовані на повне або часткове знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи.

- злочини проти людяності – широкий спектр дій, включаючи вбивства, зґвалтування, рабство, депортації, які вчиняються як частина широкомасштабної чи систематичної атаки проти будь-якого цивільного населення.

- воєнні злочини – серйозні порушення законів та звичаїв війни, які включають умисне вбивство, тортури чи не людське поводження з військовополоненими чи цивільними особами, використання забороненої зброї і т.д.

- злочин агресії – акт військової агресії, який вважається неправомірним за міжнародним правом, де одна держава використовує зброю проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави.

Суд застосовує принцип доповнюваності, що означає, що він має юрисдикцію лише коли національні суди не бажають або не можуть справедливо розслідувати або судити злочини. Це забезпечує підтримку принципу національного суверенітету, а також сприяє тому, що відповідальність за судові переслідування злочинів лежить насамперед на державах.

Римський статут також має розширені положення щодо захисту прав жертв і свідків, зокрема, жертв насильства на ґрунті статі та дітей. Вони можуть брати участь у судових процесах, а суд має забезпечити їх захист і конфіденційність.

Статут слугує важливим інструментом для міжнародного правосуддя, спрямованим на покарання та запобігання найжахливішим злочинам проти

людяності, забезпечуючи, що жодна особа, незалежно від її статусу чи позиції, не залишиться поза досяжністю правосуддя.

У міжнародно-правових документах встановлені положення, які регулюють забезпечення прав та соціального захисту військовослужбовців під час конфліктів, надають їм право на самозахист, гарантують безпеку та права у разі потрапляння до полону, а також встановлюють відповідальність за вчинення військових злочинів. Міжнародно-правові норми, що захищають права людини, мають важливе значення у формуванні України як правової держави, регулюють та забезпечують права людини, зокрема військовослужбовців, у відповідності до міжнародних стандартів. Основними джерелами регулювання прав та свобод особи, включаючи військовослужбовців, у правовій системі є закони, які є вищим виявом волі народу та правовою основою для інших правових актів.

До законодавчого регулювання соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями належать Закони України:

- Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”;
- Закон України “Про Збройні Сили України”;
- Закон України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”;
- Указ Президента України “Про Положення про проходження громадянами військової служби, їх права та обов’язки, пов’язані з проходженням військової служби”;
- Закон України “Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист” та інші законодавчі акти, які регулюють питання соціального захисту військовослужбовців в Україні.

Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” [20] є ключовим правовим актом, спрямованим на забезпечення соціального та правового захисту військовослужбовців та їх родин.

Основні положення цього закону, швидше за все, включають:

- соціальний захист: Закон має на меті забезпечити військовослужбовців та їх сім'ї соціальними гарантіями, такими як медичне обслуговування, матеріальна допомога та інші види підтримки у разі потреби;
- правовий захист: закон визначає права військовослужбовців і встановлює механізми їх захисту від будь-яких порушень, включаючи правові гарантії у разі втрати здоров'я, отримання травм або у разі порушення їх прав;
- гарантії для членів сімей: закон також має захищати права членів сімей військовослужбовців, зокрема надаючи їм підтримку у випадку втрати чи травм військовослужбовця;
- посилення статусу військових: Закон може також містити положення про підвищення соціального та правового статусу військовослужбовців як професійних категорій громадян;
- Відповідальність за порушення закону: Закон також може встановлювати відповідальність за будь-які порушення прав військовослужбовців та їх сімей, включаючи застосування відповідних санкцій.

Аналіз цього закону важливий для забезпечення належного захисту та підтримки військовослужбовців та їх сімей, а також для забезпечення дотримання їх прав та гарантій.

Закон України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб” [18] є важливим правовим актом, спрямованим на забезпечення пенсійних прав осіб, які пройшли військову службу або іншу службу у збройних формуваннях.

Основні аспекти цього закону, ймовірно, включають:

- пенсійне забезпечення військовослужбовців: Закон встановлює правила та умови надання пенсійного забезпечення військовослужбовцям, які закінчили строк служби або були звільнені зі служби у зв'язку з різними обставинами;

- умови та виплати: Закон визначає умови, за яких військовослужбовці отримують пенсійні виплати, включаючи розмір пенсії, правила визначення стажу служби та інші фактори, які впливають на пенсійне забезпечення;

- особливі категорії осіб: закон може містити положення щодо пенсійного забезпечення осіб, які мають особливий статус або характеристики, наприклад, інваліди війни, ветерани, сім'ї загиблих військовослужбовців тощо;

- пенсійне забезпечення після звільнення: закон може регулювати порядок надання пенсійного забезпечення особам, які були звільнені з військової служби, зокрема встановлюючи періоди часу, протягом яких вони мають право на пенсійні виплати;

- підтримка сімей військовослужбовців: Закон також може містити положення про пенсійне забезпечення сімей військовослужбовців у разі їх смерті або інвалідності, забезпечуючи їм певний рівень фінансової підтримки.

Цей закон відіграє значущу роль у забезпеченні соціального захисту військовослужбовців та їх сімей після завершення служби та має важливе значення для забезпечення їхнього добробуту та благополуччя після військової кар'єри.

Указ Президента України “Про Положення про проходження громадянами військової служби, їх права та обов'язки, пов'язані з проходженням військової служби” [19] є важливим нормативно-правовим актом, який регулює процес проходження військової служби в Україні.

Основні аспекти цього указу, ймовірно, включають:

- права та обов'язки громадян: указ визначає права та обов'язки громадян, які проходять військову службу, зокрема у сфері організації та виконання військових обов'язків, участі у навчальних та бойових заняттях, збереження військової таємниці тощо.

- процедури прийняття на військову службу: Указ встановлює порядок та умови прийняття громадян на військову службу, включаючи медичний огляд, психологічну оцінку та інші процедури відбору кандидатів.

- умови проходження служби та звільнення: указ може містити положення щодо строків та умов проходження військової служби, а також порядку звільнення громадян зі складу збройних сил.

- соціальні гарантії: указ може передбачати соціальні гарантії для військовослужбовців та їх сімей, включаючи медичне обслуговування, житлові умови, пенсійне забезпечення тощо.

- порядок розв'язання конфліктів та вирішення питань: Указ може також містити положення про порядок вирішення конфліктів та інших питань, що виникають у процесі проходження військової служби.

Цей указ має значуще значення для організації військової служби в Україні та забезпечення військовослужбовців належними правами та обов'язками під час їхньої служби. Його аналіз дозволяє краще розуміти норми та принципи, які регулюють процес військової служби в країні.

Закон України “Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист” [21] є важливим правовим актом, який регулює статус та соціальний захист осіб, які пройшли військову службу або службу в органах внутрішніх справ.

Основні аспекти цього закону, ймовірно, включають:

- статус ветеранів: закон визначає категорії осіб, які вважаються ветеранами військової служби та органів внутрішніх справ, та надає їм відповідний статус та права.

- соціальний захист: закон встановлює соціальні гарантії та пільги для ветеранів, включаючи медичне обслуговування, пільги у сфері житлового будівництва та зайнятості, а також інші види соціальної підтримки.

- підтримка сімей ветеранів: закон може містити положення про підтримку сімей ветеранів, зокрема у випадку їхньої смерті або інвалідності, надаючи певний рівень фінансової та соціальної підтримки.

- військово-патріотичне виховання: Закон може також містити положення про військово-патріотичне виховання та підтримку ветеранів у суспільстві.

- моніторинг і контроль: Закон може передбачати механізми моніторингу та контролю за забезпеченням ветеранів їхніми правами та пільгами.

Цей закон є важливим для забезпечення відповідних прав та соціальної підтримки ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ. Його аналіз дозволяє краще розуміти механізми та принципи, що лежать в основі соціального захисту ветеранів.

Таким чином, можна сказати, що в Україні на даний момент існує система правових актів, які регулюють питання соціального і правового захисту військових. Ця система включає конституційне регулювання (Конституцію та конституційні закони), міжнародно-правове регулювання (міжнародні договори та угоди), законодавче регулювання (законами України) та регулювання підзаконними нормативно-правовими актами. Ця система відрізняється великою кількістю нормативних актів, різною юридичною силою, дублюванням правових норм і відсутністю єдиної термінології, що призводить до непослідовності та ускладнює забезпечення соціального захисту військовослужбовців.

1.3 Методи та форми соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців

Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців є складним і багатогранним процесом, який вимагає використання різних методів і форм для ефективного вирішення проблем, з якими стикаються ці сім'ї.

Використання різноманітних методів і форм соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців дозволяє ефективно вирішувати їхні проблеми, сприяє їх соціальній інтеграції та покращенню якості життя.

Можна викоремити наступні групи методів: консультативні, психотерапевтичні, психоедукаційні, соціально-педагогічні методи.

Консультативні методи соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців є важливим інструментом, що сприяє покращенню їхнього психологічного стану, соціальної адаптації та вирішенню різних проблем. Ці методи передбачають надання професійних порад і підтримки, що допомагають членам сімей військовослужбовців справлятися з викликами, які виникають у їхньому житті. Основні консультативні методи включають індивідуальне консультування, групове консультування, телефонне та онлайн-консультування.

Індивідуальне консультування: психологічне та юридичне

Психологічне консультування є ключовим методом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, що має на меті підтримку їх психологічного благополуччя та адаптації до специфічних життєвих умов. Сім'ї військовослужбовців часто стикаються з унікальними викликами, такими як тривалі розлуки, стрес від очікування небезпеки для близьких, необхідність часткої зміни місця проживання та адаптації до нових умов. Психологічне консультування допомагає їм подолати ці труднощі та зберегти емоційну стабільність.

Основною метою психологічного консультування є надання емоційної підтримки та допомоги у вирішенні особистих та міжособистісних проблем, з якими стикаються члени сімей військовослужбовців. До конкретних цілей належать:

- допомога у впоранні з емоційними навантаженнями, пов'язаними з військовою службою близьких;
- надання допомоги у випадку гострих криз, таких як поранення або загибель військовослужбовця;
- допомога в адаптації до частих змін місця проживання та нових соціальних умов;
- робота над покращенням комунікації та зменшенням конфліктів у родині;

- запобігання розвитку депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психічних проблем [24, с. 68].

Процес психологічного консультування складається з кількох етапів:

1. первинна оцінка: психолог або соціальний працівник проводить первинну оцінку потреб сім'ї, вивчає основні проблеми та визначає цілі консультування.

2. планування: на основі оцінки складається індивідуальний план роботи з сім'єю, що включає вибір методів та технік.

3. впровадження: проводяться регулярні консультації та терапевтичні сесії згідно з планом.

4. моніторинг і оцінка: психолог постійно оцінює прогрес сім'ї, вносить корективи в план роботи та адаптує методи відповідно до змін у ситуації.

5. завершення консультування: після досягнення поставлених цілей консультування завершується, але сім'ї надається можливість звернутися за допомогою у майбутньому при потребі [24, с. 69].

Психологічне консультування є незамінним методом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців. Воно допомагає знизити рівень стресу, покращити сімейні відносини та сприяти емоційному благополуччю. Завдяки індивідуальному підходу та використанню різноманітних технік, психологічне консультування дозволяє ефективно вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються ці сім'ї, та підтримувати їх у складних життєвих обставинах.

Юридичне консультування є важливою складовою соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців. Це пов'язано з численними правовими питаннями та проблемами, які виникають у таких сімей у зв'язку з особливостями військової служби. Юридичне консультування спрямоване на надання правової допомоги та підтримки, що допомагає сім'ям військовослужбовців захищати свої права та інтереси, а також орієнтуватися у правових аспектах їхнього життя.

Основними цілями юридичного консультування є:

- надання допомоги у вирішенні правових питань, що виникають у сімей військовослужбовців, забезпечення дотримання їхніх прав;
- підвищення правової обізнаності членів сімей військовослужбовців щодо їхніх прав та обов'язків;
- надання правової допомоги у випадках поранення, загибелі військовослужбовця, чи інших екстремальних ситуацій;
- співпраця з адвокатами, правозахисними організаціями та іншими інституціями для забезпечення комплексної правової підтримки.

Юридичне консультування сімей військовослужбовців охоплює різні аспекти правового життя, включаючи:

- соціальні гарантії та пільги: надання інформації про соціальні гарантії, пільги та компенсації, які передбачені законодавством для військовослужбовців та їхніх сімей; сприяння в підготовці та поданні документів для отримання пільг і компенсацій;
- трудові права: надання порад щодо працевлаштування, умов праці, відпусток та інших трудових прав членів сімей військовослужбовців; допомога у вирішенні конфліктів з роботодавцями, підготовка звернень та позовів;
- житлові питання: надання консультацій щодо отримання службового житла, поліпшення житлових умов, прав на власність; сприяння у розв'язанні конфліктів, пов'язаних із житлом, підготовка документів для судових розглядів;
- правова допомога у випадку поранення чи загибелі військовослужбовця: надання інформації про виплати та компенсації, які передбачені у разі поранення чи загибелі військовослужбовця; підготовка необхідних документів для отримання виплат та компенсацій, представництво інтересів в судах та інших органах [26, с. 415].

Юридичне консультування є важливим елементом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, оскільки допомагає їм орієнтуватися у складних правових питаннях та захищати свої права. Завдяки різноманітним методам та

формам консультування, соціальні працівники можуть надавати комплексну правову підтримку, сприяти підвищенню правової обізнаності та забезпечувати захист інтересів сімей військовослужбовців у різних життєвих ситуаціях.

Групове консультування (групи підтримки, психотерапевтичні групи).

Групи підтримки є важливим методом соціальної роботи, що спрямований на надання емоційної та психологічної підтримки сім'ям військовослужбовців. Військова служба та пов'язані з нею обставини можуть створювати численні виклики для родин, включаючи тривалі розлуки, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), економічні труднощі та соціальну ізоляцію. Групи підтримки допомагають сім'ям військових долати ці труднощі, забезпечуючи спільноту, в якій вони можуть отримати взаємну підтримку та поділитися своїм досвідом.

Основними цілями груп підтримки для сімей військовослужбовців є:

- забезпечення середовища, де учасники можуть відкрито висловлювати свої почуття та отримувати розуміння і підтримку від інших;
- створення можливостей для встановлення соціальних зв'язків і побудови підтримуючої спільноти;
- надання учасникам можливості поділитися своїм досвідом та отримати корисні поради від інших, хто стикається з подібними проблемами;
- надання психологічної підтримки та допомоги у вирішенні емоційних і психологічних проблем;
- підвищення обізнаності щодо ресурсів та стратегій подолання стресу, управління емоціями та підтримання психологічного здоров'я.

Групи підтримки мають численні переваги, що робить їх ефективним методом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців:

- учасники отримують можливість відчутти, що вони не самотні у своїх переживаннях, що допомагає знизити відчуття ізоляції та безнадії;
- можливість відкрито висловлювати свої почуття та отримувати підтримку сприяє емоційній розрядці та зниженню стресу;

- спільний досвід і взаємна підтримка допомагають учасникам розвивати психологічну стійкість та ефективні стратегії подолання труднощів;
- групи підтримки сприяють встановленню нових соціальних зв'язків і дружніх стосунків, що є важливим ресурсом у кризових ситуаціях;
- обмін інформацією та досвідом сприяє підвищенню обізнаності щодо ресурсів і послуг, доступних для сімей військовослужбовців [24, с. 72].

Групи підтримки є важливим методом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, забезпечуючи їм необхідну емоційну та психологічну підтримку. Цей метод сприяє зниженню стресу, покращенню соціальної взаємодії та розвитку стійкості серед членів сімей військових. Завдяки різноманітним формам організації, групи підтримки можуть ефективно задовольняти потреби різних категорій учасників, допомагаючи їм долати виклики, пов'язані з військовою службою їхніх близьких.

Психотерапевтичні групи є важливим методом соціальної роботи, що спрямований на надання глибокої психологічної підтримки сім'ям військовослужбовців. Цей метод включає роботу з емоційними та психологічними проблемами, які виникають у членів сімей через специфічні обставини військової служби їхніх близьких. Психотерапевтичні групи допомагають учасникам зрозуміти та впоратися зі своїми емоціями, покращити взаємодію в сім'ї та підвищити їхню психологічну стійкість.

Основними цілями психотерапевтичних груп для сімей військовослужбовців є:

- надання можливості учасникам висловити та опрацювати травматичний досвід, пов'язаний із військовою службою близьких;
- забезпечення емоційної підтримки та допомоги у випадку гострих криз, таких як поранення чи загибель військовослужбовця;
- робота над зниженням рівня стресу, тривоги та депресії, сприяння розвитку здорових психологічних механізмів;
- допомога у вирішенні міжособистісних конфліктів та покращенні комунікації всередині сім'ї;

- сприяння розвитку позитивного образу себе та підвищенню впевненості у власних силах [16, с. 162].

Психотерапевтичні групи мають низку переваг, які роблять їх ефективним методом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців:

- учасники групи можуть отримувати та надавати підтримку один одному, що сприяє зниженню відчуття ізоляції;
- спільний досвід та обговорення проблем дозволяють краще зрозуміти власні переживання та знайти нові способи їх подолання;
- групи створюють безпечне середовище, де учасники можуть відкрито говорити про свої почуття та переживання;
- учасники вчаться ефективно спілкуватися, що покращує їхні взаємодії в сім'ї та соціальному середовищі;
- групова терапія може бути більш доступною за вартістю порівняно з індивідуальною терапією [16, с. 163].

Психотерапевтичні групи є потужним методом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, що допомагає їм опрацьовувати емоційні та психологічні проблеми, покращувати взаємодію в родині та підвищувати психологічну стійкість. Завдяки різноманітним методам та технікам, психотерапевтичні групи можуть ефективно задовольняти потреби учасників, допомагаючи їм долати виклики, пов'язані з військовою службою їхніх близьких.

Онлайн-консультування є сучасним і ефективним методом соціальної роботи, що забезпечує підтримку сім'ям військовослужбовців через інтернет. Використання цифрових технологій дозволяє надавати психологічну, емоційну та інформаційну допомогу у зручному форматі, що особливо важливо в умовах обмеженого доступу до традиційних форм підтримки. Онлайн-консультування охоплює широкий спектр послуг, включаючи відеоконференції, чати, електронну пошту та спеціалізовані мобільні додатки.

Основними цілями онлайн-консультування для сімей військовослужбовців є:

- надання можливості отримати допомогу незалежно від місця проживання, що особливо важливо для сімей у віддалених районах або під час частих переїздів;
- допомога у впоранні з тривогою, стресом, депресією та іншими емоційними проблемами, пов'язаними з військовою службою близьких;
- надання інформації про соціальні пільги, юридичні права та можливості підтримки, доступні для військових сімей;
- забезпечення приватності консультування, що сприяє відкритому обговоренню особистих проблем без страху розголошення.

Онлайн-консультування має низку переваг, які роблять його ефективним методом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців:

- можливість отримати допомогу незалежно від місця проживання, що особливо важливо для сімей у віддалених районах або під час частих переїздів.
- клієнти можуть звернутися за допомогою у зручний для них час, що дозволяє ефективно поєднувати отримання підтримки з іншими обов'язками.
- забезпечення приватності та безпеки консультування сприяє відкритості клієнтів у обговоренні особистих проблем.
- використання різних форм комунікації дозволяє надати підтримку в найзручніший та найефективніший спосіб для кожного клієнта.
- відсутність потреби у фізичному переміщенні до місця консультації дозволяє зекономити час і ресурси як для клієнтів, так і для консультантів [12, с. 11].

Онлайн-консультування є сучасним та ефективним методом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, що забезпечує доступність, зручність та конфіденційність підтримки. Використання різноманітних форм онлайн-комунікації дозволяє надавати психологічну, емоційну та інформаційну допомогу в найзручніший спосіб для клієнтів. Завдяки своїм перевагам онлайн-консультування стає все більш популярним та важливим інструментом у соціальній роботі з сім'ями військовослужбовців.

Переваги консультативних методів соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців:

- доступність: можливість отримати допомогу в будь-який час і в будь-якому місці, особливо важлива для сімей, що проживають у віддалених районах;
- ефективність: індивідуальний підхід до кожного клієнта дозволяє ефективно вирішувати особисті проблеми;
- підтримка: створення мережі підтримки та взаємодопомоги серед членів сімей військовослужбовців;
- профілактика: попередження розвитку серйозних психологічних проблем через своєчасне втручання.

Використання консультативних методів соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців дозволяє надавати всебічну підтримку, сприяє покращенню їхнього емоційного стану та адаптації до складних життєвих умов.

Психотерапевтичні методи соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців

Психотерапевтичні методи є невід'ємною складовою соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, спрямованою на надання глибокої психологічної підтримки та допомоги у вирішенні емоційних і психологічних проблем. Військова служба часто супроводжується значними стресовими факторами, що впливають як на військовослужбовців, так і на їхні родини. Психотерапевтичні методи допомагають членам сімей військовослужбовців справлятися з цими викликами, покращуючи їхнє психоемоційне здоров'я та сприяючи адаптації до складних життєвих обставин.

Основні цілі психотерапевтичних методів:

- допомога у впоранні зі стресовими ситуаціями, тривогою та страхами, пов'язаними з військовою службою близьких;

- надання можливості обговорити та опрацювати травматичні події, такі як бойові дії, поранення або загибель військовослужбовця;
- робота над покращенням комунікації, зменшенням конфліктів та зміцненням взаєморозуміння в родині;
- допомога у розвитку стратегій подолання та адаптації до нових життєвих умов;
- запобігання розвитку депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психічних проблем [7, с. 27].

Основні психотерапевтичні методи:

- когнітивно-поведінкова терапія: зміна негативних думок та поведінкових патернів, що сприяють виникненню стресу та тривоги;
- арт-терапія: вираження емоцій через творчість, що допомагає знизити рівень стресу та покращити емоційний стан;
- гештальт-терапія: усвідомлення та інтеграція власних почуттів та переживань, розвиток здатності жити в моменті;
- психодрама: відтворення та опрацювання конфліктних ситуацій через рольову гру, що дозволяє отримати новий погляд на проблему;
- підтримуюча терапія: надання емоційної підтримки та створення безпечного простору для обговорення проблем [7, с. 28].

Психотерапевтичні методи є важливим інструментом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, допомагаючи їм справлятися з емоційними та психологічними викликами. Завдяки використанню різноманітних технік та підходів, психотерапевти можуть ефективно підтримувати сім'ї, покращуючи їхнє психоемоційне здоров'я та сприяючи адаптації до складних життєвих обставин. Психотерапевтичні методи забезпечують необхідну підтримку, сприяють зниженню стресу, покращують сімейні відносини та допомагають запобігати розвитку серйозних психічних розладів.

Психоедукаційні методи соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців

Психоедукаційні методи соціальної роботи є важливим інструментом для підтримки сімей військовослужбовців. Вони спрямовані на підвищення обізнаності щодо психологічних та соціальних аспектів життя, розвиток навичок подолання стресу та зміцнення психоемоційного здоров'я. Сім'ї військовослужбовців часто стикаються з унікальними викликами, такими як тривала відсутність близьких, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) у військових, часті переїзди та соціальна ізоляція. Психоедукаційні методи допомагають їм краще зрозуміти та управляти цими викликами.

Основні цілі психоедукаційних методів:

- надання знань про психологічні процеси та соціальні проблеми, з якими можуть стикатися сім'ї військовослужбовців;
- навчання ефективним стратегіям управління стресом, тривогою та іншими негативними емоціями;
- сприяння розвитку здорових психологічних і поведінкових патернів;
- допомога у покращенні комунікації та зміцненні взаєморозуміння в родині;
- інформування про симптоми та методи профілактики птср, депресії та інших психічних розладів.

Основні психоедукаційні методи:

- освітні програми та тренінги;
- групи підтримки та взаємодопомоги;
- інформаційні матеріали;
- консультації та воркшопи.

Психоедукаційні методи мають низку переваг, які роблять їх ефективним інструментом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців:

- сім'ї отримують необхідні знання про психологічні та соціальні проблеми, що дозволяє їм краще розуміти та управляти своїм станом;
- учасники освоюють практичні навички, які допомагають їм справлятися зі стресом та іншими негативними емоціями;

- групові заходи сприяють створенню підтримуючого середовища, де учасники можуть обмінюватися досвідом та надавати один одному допомогу;
- інформування про симптоми та методи профілактики психічних розладів допомагає вчасно виявляти та вирішувати проблеми;
- різноманітність форм психоедукаційних методів дозволяє вибрати найбільш зручний та ефективний підхід для кожної сім'ї [7, с. 39].

Психоедукаційні методи є важливим компонентом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, допомагаючи їм краще розуміти та управляти психологічними та соціальними викликами. Завдяки освітнім програмам, тренінгам, групам підтримки та інформаційним ресурсам, сім'ї можуть підвищити рівень обізнаності, розвинути необхідні навички та отримати підтримку, необхідну для збереження психоемоційного здоров'я. Психоедукаційні методи сприяють зміцненню сімейних відносин, покращенню якості життя та запобіганню розвитку серйозних психічних розладів.

Соціально-педагогічні методи соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців

Соціально-педагогічні методи соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців є важливими для підтримки і розвитку як дорослих членів сім'ї, так і дітей. Військова служба часто призводить до тривалих розлук, частих переїздів, стресових ситуацій та інших викликів, які можуть негативно вплинути на психологічний стан та соціальну адаптацію членів сімей військовослужбовців. Соціально-педагогічні методи спрямовані на забезпечення всебічної підтримки, розвитку навичок та створення умов для позитивної соціалізації.

Основні цілі соціально-педагогічних методів:

- надання допомоги в подоланні стресу, тривоги та інших психологічних проблем;
- допомога у пристосуванні до нових умов життя, інтеграція в нові соціальні середовища;

- забезпечення освітніх можливостей для дітей і дорослих членів сім'ї;
- сприяння розвитку комунікативних, когнітивних та емоційних навичок;
- зміцнення сімейних зв'язків та поліпшення взаєморозуміння між членами родини [23, с. 11].

Основні соціально-педагогічні методи:

1. Робота з дітьми військовослужбовців:

- освітня підтримка: забезпечення додаткових занять, репетиторства та гуртків, що допомагають дітям краще адаптуватися до навчального процесу;
- психологічна підтримка: проведення індивідуальних та групових занять з психологами для вирішення емоційних та поведінкових проблем;
- соціально-культурні заходи: організація екскурсій, таборів, спортивних і культурних заходів, які сприяють соціалізації та розвитку.

2. Підтримка дорослих членів сімей військовослужбовців:

- освітні програми: проведення семінарів, тренінгів та курсів підвищення кваліфікації для дорослих членів сімей, що допомагає їм у професійному та особистісному розвитку;
- групи підтримки: створення груп взаємодопомоги, де учасники можуть ділитися своїм досвідом і отримувати підтримку;
- консультаційна допомога: надання психологічних, юридичних та соціальних консультацій, що сприяють вирішенню актуальних проблем.

3. Соціально-культурні заходи:

- організація свят та подій: проведення спільних свят, культурних заходів та фестивалів, що сприяють створенню підтримуючої спільноти та зміцненню соціальних зв'язків;
- клуби за інтересами: створення клубів та гуртків за інтересами для дітей та дорослих, що сприяють розвитку творчих здібностей та соціальної активності.

4. Інтеграційні програми:

- підтримка при переїздах: надання допомоги у адаптації до нового місця проживання, включаючи пошук житла, шкіл та дитячих садків;
- соціальні програми: впровадження програм, що сприяють інтеграції сімей військовослужбовців у нові соціальні та культурні середовища.

5. Профілактичні заходи:

- психоедукація: проведення освітніх заходів з метою підвищення обізнаності про психологічне здоров'я, стратегії подолання стресу та управління конфліктами;
- здоровий спосіб життя: програми, спрямовані на підтримку фізичного здоров'я через спорт, правильне харчування та профілактику захворювань [23, с. 12].

Соціально-педагогічні методи мають низку переваг, що робить їх ефективним інструментом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців:

- врахування різних аспектів життя сімей військовослужбовців, включаючи психологічні, освітні та соціальні потреби;
- допомога у інтеграції сімей військовослужбовців у нові спільноти та соціальні середовища;
- сприяння розвитку комунікативних, когнітивних та емоційних навичок у дітей та дорослих;
- забезпечення освітніх можливостей, що сприяють особистісному та професійному зростанню;
- робота над поліпшенням взаєморозуміння та взаємодії всередині родини.

Соціально-педагогічні методи є важливим елементом соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, допомагаючи їм справлятися з численними викликами та забезпечуючи підтримку на всіх етапах їхнього життя. Завдяки освітнім програмам, соціально-культурним заходам, підтримці дітей та дорослих, ці методи сприяють розвитку психоемоційного здоров'я, соціальної інтеграції та зміцненню сімейних відносин. Соціально-педагогічні методи

забезпечують необхідну підтримку та допомагають створити умови для позитивного розвитку та адаптації сімей військовослужбовців.

Інноваційні підходи до соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців є важливими для забезпечення ефективної та сучасної підтримки в умовах постійно змінюваних обставин військової служби та соціального життя. Використання новітніх технологій, методів та підходів дозволяє надавати комплексну допомогу, що відповідає специфічним потребам військових сімей. Ось деякі з основних інноваційних підходів у цій сфері.

1. Використання інформаційних технологій:

1.1. Онлайн-консультування:

Мета: забезпечення доступності психологічної, емоційної та інформаційної підтримки через інтернет.

Методи: використання відеоконференцій, чатів та електронної пошти для проведення консультацій.

Інструменти: платформи для відеозв'язку (Zoom, Skype), чат-сервіси, спеціалізовані мобільні додатки [3, с. 7].

1.2. Віртуальні групи підтримки:

Мета: створення спільнот для обміну досвідом та підтримки серед сімей військовослужбовців.

Методи: організація онлайн-форумів, груп у соціальних мережах та віртуальних зустрічей.

Інструменти: Facebook, WhatsApp, Telegram, спеціалізовані онлайн-платформи.

1.3. Інформаційні ресурси та мобільні додатки:

Мета: Забезпечення доступу до корисної інформації та ресурсів.

Методи: Розробка та підтримка веб-сайтів, мобільних додатків, електронних бібліотек.

Інструменти: Спеціалізовані веб-ресурси, додатки для смартфонів, електронні книги [3, с. 8].

2. Мультимедійні та інтерактивні методи:

2.1. Відео та аудіоматеріали:

Мета: надання інформації та підтримки у зручному форматі.

Методи: створення освітніх відеороликів, подкастів, вебінарів.

Інструменти: YouTube, Vimeo, подкаст-платформи, інструменти для створення вебінарів.

2.2. Гейміфікація:

Мета: залучення та мотивація учасників через інтерактивні елементи.

Методи: використання ігрових елементів у навчальних програмах та тренінгах.

Інструменти: спеціалізовані освітні платформи, додатки з елементами гейміфікації.

3. Інноваційні терапевтичні методи:

3.1. Арт-терапія та музична терапія:

Мета: зниження стресу та покращення емоційного стану через творчість.

Методи: використання мистецтва, музики, танцю для вираження емоцій.

Інструменти: інтерактивні онлайн-майстерні, додатки для творчості [3, с. 9].

3.2. Експресивні терапії:

Мета: надання можливості учасникам виразити свої почуття через різні форми творчості.

Методи: використання драматерапії, танцювальної терапії, літературної творчості.

Інструменти: віртуальні класи, платформи для обміну творчими роботами.

4. Партнерські програми та міжвідомча співпраця:

4.1. Співпраця з неурядовими організаціями:

Мета: розширення можливостей підтримки та ресурсів для сімей військовослужбовців.

Методи: створення спільних програм, проєктів та заходів.

Інструменти: меморандуми про співпрацю, спільні гранти та фінансування.

4.2. Взаємодія з освітніми та медичними установами:

Мета: забезпечення комплексного підходу до підтримки сімей військовослужбовців.

Методи: спільна розробка та впровадження програм, спрямованих на психосоціальну підтримку.

Інструменти: інтеграція сервісів, спільні тренінги та семінари.

5. Використання доказових практик:

5.1. Моніторинг та оцінка ефективності:

Мета: забезпечення високої якості надання послуг.

Методи: проведення регулярного моніторингу та оцінки програм, збір зворотного зв'язку.

Інструменти: опитування, анкетування, аналіз даних.

5.2. Адаптація міжнародного досвіду:

Мета: використання найкращих практик з усього світу.

Методи: вивчення та адаптація успішних методик з інших країн.

Інструменти: міжнародні конференції, семінари, публікації [3, с. 10].

Інноваційні підходи до соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців дозволяють надавати більш ефективну та своєчасну підтримку, використовуючи сучасні технології та методи. Завдяки онлайн-консультуванню, інтерактивним та мультимедійним методам, новітнім терапевтичним підходам, міжвідомчій співпраці та використанню доказових практик, соціальні працівники можуть забезпечити комплексну допомогу, що відповідає специфічним потребам сімей військовослужбовців. Ці інновації сприяють покращенню якості життя військових сімей, їхній соціальній інтеграції та психоемоційному благополуччю.

Узагальнюючи, слід зазначити, що комплексний підхід до соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, який включає різноманітні методи та форми, забезпечує ефективну підтримку та допомогу у вирішенні їхніх

проблем. Це сприяє покращенню якості життя, соціальній інтеграції та психоемоційному благополуччю цих родин.

Висновки до першого розділу

У першому розділі нашого дослідження “Теоретичні засади соціальної роботи з сім’ями військовослужбовців” висвітлено ключові аспекти, що стосуються соціальної підтримки та захисту цієї специфічної групи населення.

Надано характеристику особливостям сімей військовослужбовців як об’єкту соціальної роботи, а саме, що сім’ї військовослужбовців є унікальною соціальною групою, яка стикається з численними викликами, зокрема тривалими розлуками, частими переїздами, економічною нестабільністю та психологічними труднощами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) у військовослужбовців.

Проаналізовано правове забезпечення соціального захисту сімей військовослужбовців. Національне законодавство передбачає ряд пільг та компенсацій для цієї категорії населення, що включають матеріальну підтримку, медичне обслуговування, освітні можливості та житлове забезпечення. Вивчення правових норм та механізмів їх реалізації дозволяє краще розуміти можливості та обмеження соціального захисту сімей військовослужбовців, а також визначати напрями покращення правового регулювання у цій сфері.

Визначено методи та форми соціальної роботи з сім’ями військовослужбовців. Соціальна робота з сім’ями військовослужбовців включає різноманітні методи та форми, спрямовані на задоволення їхніх специфічних потреб: консультативні методи; психотерапевтичні методи; психоедукаційні методи; інноваційні підходи.

Таким чином, теоретичні засади соціальної роботи з сім’ями військовослужбовців включають розуміння специфіки їхніх потреб, правових основ соціального захисту та різноманіття методів і форм соціальної роботи. Комплексний підхід до підтримки сімей військовослужбовців сприяє покращенню їхнього добробуту, адаптації до складних життєвих обставин та забезпеченню психоемоційного благополуччя.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

2.1 Діагностика проблем сімей військовослужбовців

Сім'ї військовослужбовців становлять особливу соціальну групу, яка стикається з унікальними викликами та проблемами, пов'язаними з військовою службою членів сім'ї. Ці виклики можуть включати часті переїзди, тривалу розлуку, стреси, пов'язані з бойовими діями, та інші специфічні фактори, що впливають на функціонування сім'ї. Діагностика проблем, з якими стикаються ці сім'ї, є важливим етапом для розробки ефективних заходів підтримки та допомоги.

Першим етапом нашої експериментальної роботи було визначення проблем сімей військовослужбовців. Для даного дослідження було створено, дві анонімні анкети (Додаток А) для та їх сімей військовослужбовців та поширено в онлайн форматі.

Анкета була створена так, щоб відповіді на запитання займали мінімум часу. Для зручності роботи зазначено сфери, в яких соціальний працівник може надати допомогу особисто або залучити фахівця, компетентного у вирішенні певної проблеми.

Онлайн-опитування мають ряд переваг:

- простота реалізації: достатньо створити анкету та поширити її в інтернеті, що дозволяє охопити більше респондентів завдяки доступності;
- швидкість: дані відображаються в реальному часі, без необхідності узгоджувати час для збору відповідей або чекати на повернення анкет;
- точність даних: дані вводяться безпосередньо в систему, що знижує кількість помилок порівняно з традиційними опитуваннями, де результати залежать від людського фактору;
- чесність: онлайн-опитування, особливо анонімні, дозволяють респондентам легше відповідати на делікатні питання, такі як фінансові проблеми чи потреба в допомозі, без тиску присутності іншої особи.

Анкета містить десять запитань та складається з семи запитань закритого типу, одного питання з оціночною шкалою та двох відкритих запитань. Вона спрямована на визначення соціальних потреб обраної категорії населення на даний момент та визначення, якої допомоги вони потребуватимуть у майбутньому, а також для врахування побажань щодо поліпшення системи надання соціальних послуг.

У ході дослідження було зібрано відповіді у членів родин військовослужбовців. Вибірка дослідження – 44 особи. Серед яких: 13 – мати/батько; 21 – дружина/чоловік; 3 – донька/син; 7 – сестра/брат.

На питання “Який статус на даний момент має військовий?” (рис. 2.1.1) 15 опитаних відповіли – діючий військовий; 12 відповіли – ветеран; 7 відповіли – тимчасово непридатний; 4 відповіли – безвісти зниклий; 6 відповіли – загиблий.

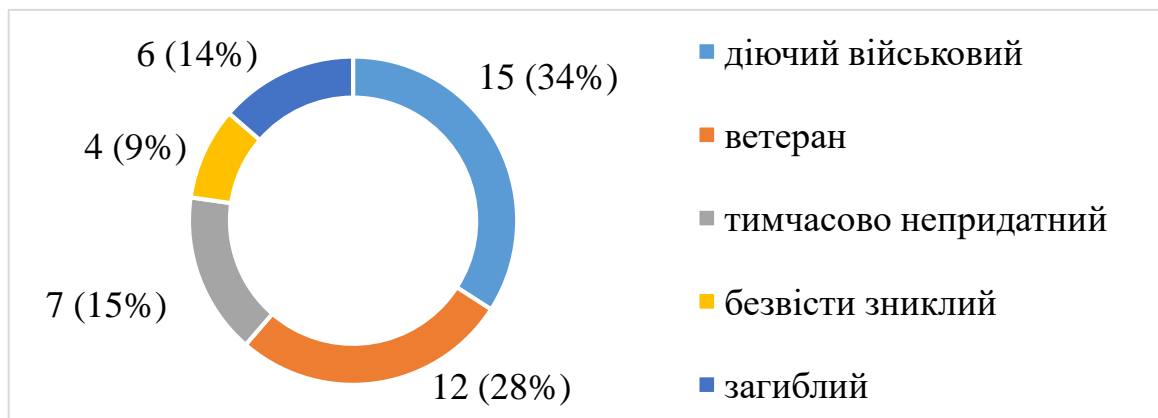

Рис. 2.1.1 Відповіді на питання “Який статус на даний момент має військовий?”

Відповіді на дане питання дають сформувані такі спостереження: значна кількість учасників опитування (34 %) вказали, що вони є діючими військовими. це може свідчити про високий рівень активної участі респондентів у поточних військових операціях; майже третина опитаних (27 %) ідентифікували себе як ветерани, що підкреслює наявність великої кількості осіб, які вже завершили свою активну службу, але продовжують

відчувати наслідки своєї участі у військових діях; близько шістнадцяти відсотків (16 %) зазначили, що є тимчасово непридатними для служби, що вказує на наявність фізичних чи психологічних травм, які перешкоджають їх поверненню до активної служби; меншість респондентів (9 %) повідомили, що їх статус — безвісти зниклий. це відображає одну з найбільш трагічних аспектів військових конфліктів, де сім'ї та близькі чекають на відомості про долю зниклих без вісти; досить значний відсоток (14 %) респондентів повідомили про загибель військовослужбовців, що є жорстоким нагадуванням про втрати, які несе війна.

Ці дані демонструють складність і варіативність досвіду осіб, пов'язаних із військовою службою, і вказують на різні виклики, з якими вони стикаються під час та після військових конфліктів.

На питання “Якої допомоги Ви потребуєте на сьогоднішній день?” (рис. 2.1.2) 32 опитаних відповіли – психологічної; 17 відповіли – матеріальної; 22 відповіли – інформаційної; 11 відповіли – юридичної; 13 відповіли – житлове питання; 9 відповіли – інше.

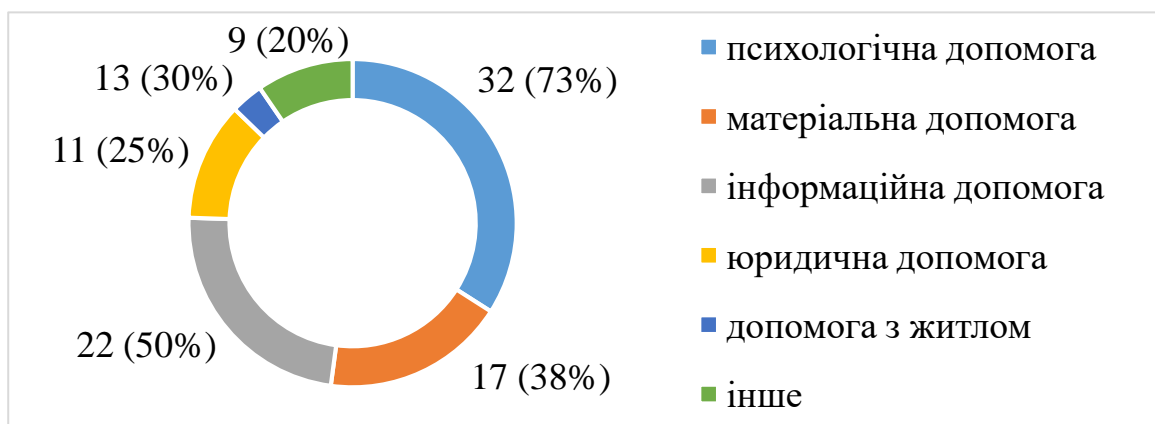

Рис. 2.1.2 Відповіді на питання “Якої допомоги Ви потребуєте на сьогоднішній день?”

Узагальнюючи відповіді на питання можемо зазначити: Найбільша частина респондентів (73 %) вказала на потребу у психологічній допомозі, що може свідчити про значний вплив стресу, тривожності чи інших

психологічних наслідків, які впливають на їхнє повсякденне життя; Приблизно 38 % респондентів зазначили потребу в матеріальній допомозі, що включає фінансову підтримку, речі першої необхідності тощо, що підкреслює економічні виклики, з якими стикаються деякі учасники; 50 % опитаних виразили потребу в отриманні актуальної та корисної інформації, що включає в себе інформацію про доступні ресурси, правову допомогу, соціальні послуги та інше; близько 25 % вказали на потребу в юридичній підтримці, що відображає потребу в консультаціях, представництві в суді або допомозі у вирішенні юридичних питань; 30 % вказали на потребу вирішення житлових питань, таких як забезпечення житлом або вирішення проблем з існуючим житлом; 20 % зазначили інші види допомоги, які можуть включати медичну допомогу, освітні потреби або соціальні послуги.

Ці дані свідчать про широкий спектр потреб серед опитаних, підкреслюючи важливість комплексного підходу до надання допомоги та підтримки. На основі цих результатів можна розробити відповідні програми допомоги, які адресуватимуть конкретні потреби різних груп.

На питання “Чи маєте Ви потребу в постійному соціальному супроводі?” (рис. 2.1.3) 19 опитаних відповіли – так; 15 відповіли – ні; 10 відповіли – не визначився.

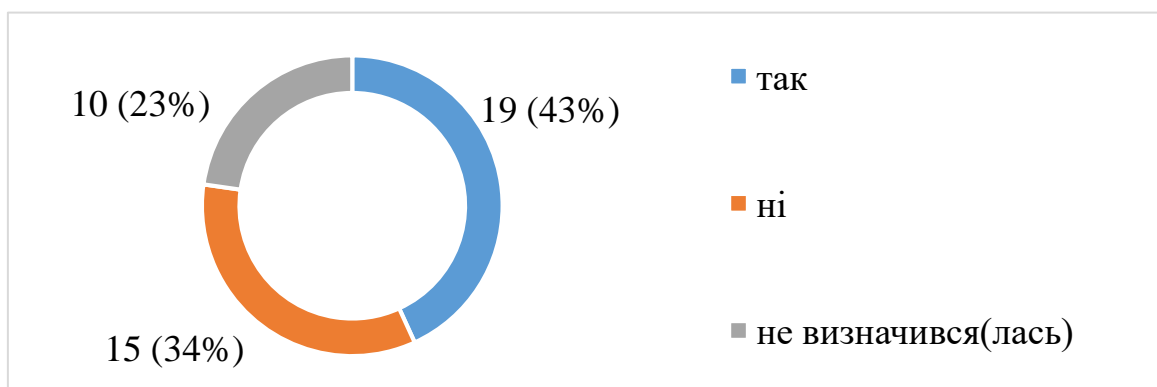

Рис. 2.1.3 Відповіді на питання “Чи маєте Ви потребу в постійному соціальному супроводі?”

Аналіз відповідей на дане питання відображає різноманітні потреби та ступінь визначеності учасників. 43 % опитаних відповіли, що мають потребу в постійному соціальному супроводі, що вказує на значну частку учасників, які вважають, що їм необхідна регулярна підтримка у вигляді соціальних послуг або консультацій для вирішення особистісних, соціальних або професійних питань; 34 % відповіли, що не мають потреби в постійному соціальному супроводі, що свідчить про більш високий рівень самодостатності або відсутність актуальних проблем, які вимагали б систематичної соціальної допомоги; 23 % не визначились з відповіддю на це питання, що може вказувати на невизначеність або коливання респондентів щодо своїх потреб або можливу недостатність інформації про наявні соціальні послуги та їхню користь.

Ці результати демонструють, що значна частина учасників опитування потребує стабільного соціального супроводу, що може включати психологічну підтримку, допомогу в соціалізації, професійному розвитку, чи допомогу в доступі до інших соціальних послуг. Це підкреслює важливість розвитку та надання цілеспрямованих соціальних програм для підтримки осіб з різними потребами.

На питання “Якої допомоги Ви потребуватимете в майбутньому?” (рис. 2.1.4) 20 опитаних відповіли – інформаційної; 16 відповіли – юридичної; 22 відповіли – матеріальної; 36 відповіли – психологічної; 14 відповіли – інше.

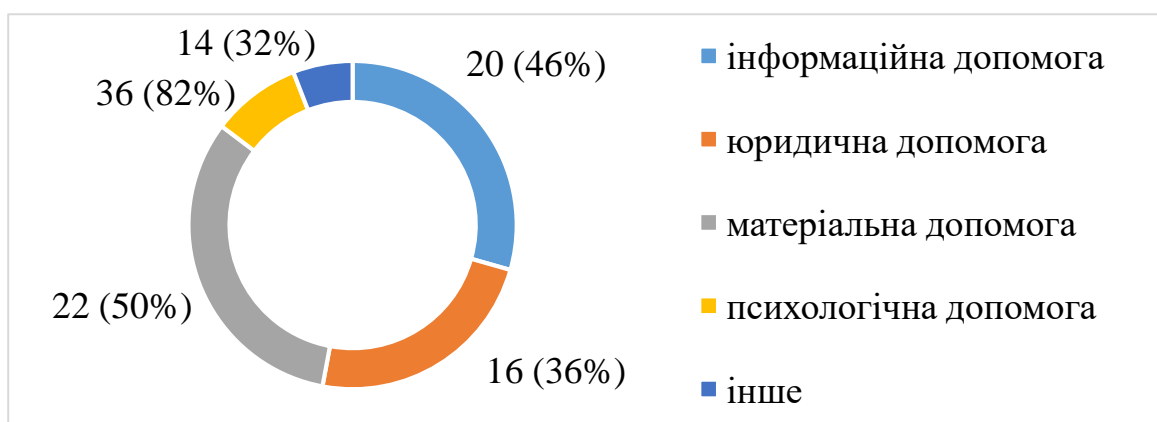

Рис. 2.1.4 Відповіді на питання “Якої допомоги Ви потребуватимете в майбутньому?”

Аналіз відповідей дав нам наступні результати: найбільша частина опитаних (82 %) вказали, що потребуватиме психологічної допомоги у майбутньому, що свідчить про значну увагу до психоемоційного стану та потреби в підтримці відновлення після стресових подій або управління тривалою напругою; значна кількість респондентів (50 %) виразили потребу в матеріальній допомозі, що може включати фінансову підтримку, доступ до товарів або послуг, які покращують їхнє життя; близько 46 % зазначили, що потребуватимуть інформаційної допомоги, що відображає важливість доступу до надійної, актуальної інформації, яка може допомогти респондентам краще навігувати у своїх соціальних, професійних чи особистісних питаннях; приблизно 36 % вказали на потребу в юридичній підтримці, що підкреслює необхідність в наданні консультацій, захисту прав або допомоги в юридичних процедурах; 32 % вказали на інші види допомоги, які можуть включати медичну допомогу, освітні програми, або спеціалізовані послуги, які не входили до основних категорій опитування.

Ці результати вказують на розмаїтість потреб серед опитаних, що вимагає комплексного підходу до планування та надання допомоги в майбутньому. Важливо, щоб організації, які працюють у сфері соціального обслуговування, звертали увагу на ці дані для розробки ефективних програм, здатних задовольнити широкий спектр потреб учасників.

На питання “Чи звертались Ви вже за допомогою?” (рис.2.1.5) 19 опитаних відповіли – так, тоді як 25 відповіли – ні.

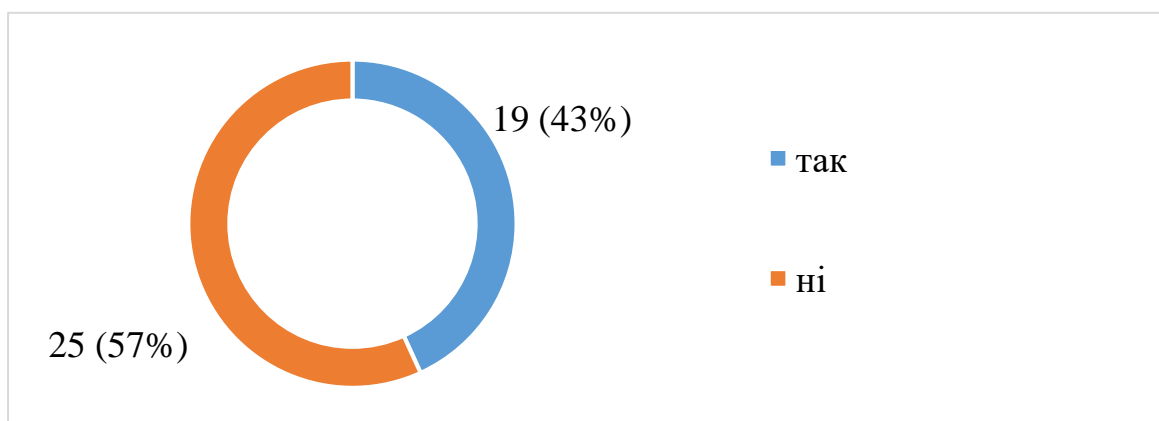

Рис. 2.1.5 Відповіді на питання “Чи звертались Ви вже за допомогою?”

Як ми бачимо, 43 % опитаних відповіли, що вже зверталися за допомогою, що вказує на те, що майже половина респондентів активно шукали і використовували доступні ресурси для вирішення своїх проблем або потреб. Це може свідчити про наявність свідомості серед цих осіб щодо наявних послуг, а також їх готовності діяти для покращення своєї ситуації; 57 % відповіли, що не зверталися за допомогою, що свідчить про те, що більшість опитаних ще не зверталися за допомогою, що може мати різні причини: від незнання про доступні ресурси або послуги до можливих бар'єрів, таких як стигматизація, складнощі в доступі, або просто відсутність впевненості у потребі в допомозі.

Ці результати підкреслюють потребу в подальшому інформуванні громадськості про доступні служби допомоги та усуненні бар'єрів, які перешкоджають зверненню за такою допомогою. Особливо важливо зосередитися на просвітницькій діяльності, яка може допомогти людям краще розуміти, як і де можна отримати необхідну підтримку.

На питання “Оцініть за 10-бальною шкалою систему надання соціальної підтримки (рис. 2.1.6) 1 опитаний відповів – 3 бали; 2 відповіли – 5 балів; 4 відповіли – 6 балів; 6 відповів – 7 балів; 3 відповіли – 8 балів; 1 відповів – 9 балів; 2 відповів – 10 балів.

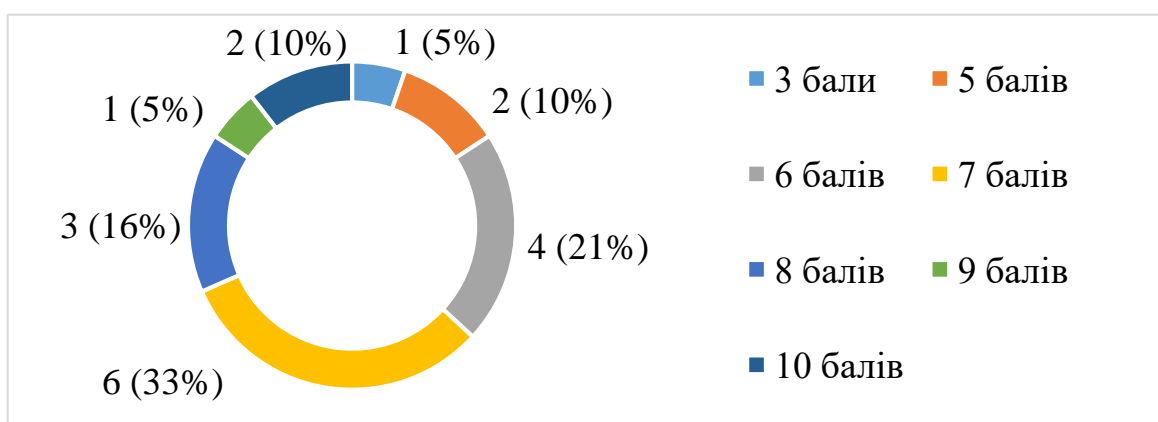

Рис. 2.1.6 Відповіді на питання “Оцініть за 10-бальною шкалою систему надання соціальної підтримки”

Аналізуючи результати опитування щодо оцінки системи надання соціальної підтримки за 10-бальною шкалою, можна виявити наступні тенденції серед 19 опитаних осіб: загалом 16 % дали низькі оцінки (одна особа оцінила в 3 бали, двоє — в 5 балів), що може свідчити про значне незадоволення якістю наданих послуг або доступністю підтримки; більшість респондентів віддали перевагу оцінкам у діапазоні середньої задоволеності, де 21 % оцінили систему в 6 балів, а 33 % — в 7 балів. Це вказує на помірну задоволеність системою соціальної підтримки, але також на існування певних недоліків, які можуть бути покращені; відносно менша частина респондентів висловила більш високе задоволення послугами, де 16 % дали оцінку в 8 балів, 5 % — в 9 балів, і 10 % оцінили систему максимально в 10 балів. Ці відповіді можуть вказувати на високу ефективність та доступність послуг для цих осіб.

Взявши до уваги всі оцінки, загальна картинка вказує на те, що система надання соціальної підтримки має середній рівень задоволеності. Хоча є позитивні відгуки, існує потреба в подальшому аналізі та вдосконаленні системи, з метою підвищення якості та доступності послуг. Ці дані можуть бути використані організаціями та владою для зміцнення та вдосконалення системи соціальної підтримки, звертаючи увагу на виявлені недоліки та розробляючи заходи для їх усунення.

На питання “З якими проблемами Ви зіштовхувалися при зверненні за допомогою?” рідні військовослужбовців надали наступні відповіді:

- невідомо, куди звертатися за допомогою;
- бюрократичні перешкоди та паперова тяганина;
- доводиться чекати відповіді на запити невизначено довгий час;
- відсутність необхідних служб у нашій місцевості;
- недостатньо програм, спеціалізованих на потребах військових та їхніх родин;
- ті, хто надає допомогу, часто не розуміють специфіку потреб військових;

- боязнь стигматизації при зверненні за психологічною допомогою;
- послуги не враховують індивідуальних особливостей і потреб;
- невпевненість у збереженні приватності інформації;
- допомога надається лише на короткий термін;
- допомога потрібна вночі або у вихідні, коли служби закриті;
- невідповідність послуг реальним потребам;
- нерозуміння культурних особливостей військовослужбовців та їхніх родин;
- виснаження від постійної боротьби за отримання необхідної допомоги;
- відчуття, що не чують або не розуміють заявлених потреб.

Ці відповіді відображають широкий спектр труднощів, з якими стикаються рідні військовослужбовців при спробі отримати необхідну допомогу. Вони також вказують на важливість розуміння та адресації цих викликів для покращення якості та доступності підтримки.

На питання “Які зміни Ви б хотіли побачити в системі надання соціальних послуг?” рідні військовослужбовців висловити наступні побажання щодо змін у системі надання соціальних послуг:

- покращення доступності інформації про доступні соціальні послуги, зрозумілі та легкодоступні для всіх;
- зменшення бюрократії при зверненні за допомогою, спрощення процесів подачі заявок та отримання послуг;
- запровадження цілодобових служб підтримки для тих, хто потребує допомоги поза робочим часом;
- покращення кваліфікації персоналу для кращого розуміння та підтримки військових родин;
- розширення мережі доступних послуг менш населених або віддалених регіонах;
- введення мобільних служб для забезпечення допомоги тим, хто не може відвідувати центри особисто;

- забезпечення конфіденційності при зверненні за допомогою та обробці персональних даних;
- створення онлайн-платформ для легкого доступу до ресурсів та консультацій;
- покращення взаємодії з рідними військовослужбовців для кращого розуміння їхніх потреб;
- регулярне оновлення та оцінка послуг для забезпечення їхньої актуальності та ефективності;
- запровадження програм професійного розвитку для рідних військових, що потребують підтримки у зміні кар'єри;
- підвищення обізнаності суспільства про проблеми та потреби військових родин;
- впровадження адвокаційних ініціатив для захисту прав і інтересів військових родин у законодавстві.

Ці зміни могли б значно покращити досвід військових родин у взаємодії з системою соціальних послуг, забезпечуючи їм необхідну підтримку та ресурси.

Таким чином, опитування серед сімей військовослужбовців виявило широкий спектр статусів і потреб. Значна частина респондентів активно залучена у військові дії або є ветеранами, що свідчить про різні аспекти військового досвіду. Велика кількість учасників виразила потребу у психологічній, матеріальній, інформаційній та юридичній підтримці. Це підкреслює важливість розвитку комплексних соціальних програм, спрямованих на адресацію як негайних, так і довгострокових потреб військових та їхніх родин, забезпечуючи їм необхідну допомогу і підтримку в умовах постійних викликів. Все це можна втілити у моделі військово-соціальної роботи.

2.2 Розробка моделі військово-соціальної роботи

Модель військово-соціальної роботи (рис. 2.2.1), на нашу думку, являє собою комплекс заходів, спрямованих на забезпечення соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей, а також на підвищення якості їхнього життя. Ця модель охоплює такі напрями роботи:

1. Інформаційна соціально-правова підтримка військовослужбовців та їхніх сімей.
2. Психологічна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей.
3. Медичне забезпечення та реабілітація військовослужбовців.

Метою є надання всебічної підтримки військовослужбовцям і їхнім родинам, а також допомога у вирішенні соціальних проблем, що виникають під час служби та після її завершення.

Рис. 2.2.1 Модель військово-соціальної роботи

На базі *територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки* (рис. 2.2.2) повинні працювати спеціально підготовлені соціальні працівники, закріплені за військовослужбовцями для швидкого надання послуг і допомоги у вирішенні питань. Для кожної категорії мають бути окремі фахівці, що полегшить роботу працівникам.

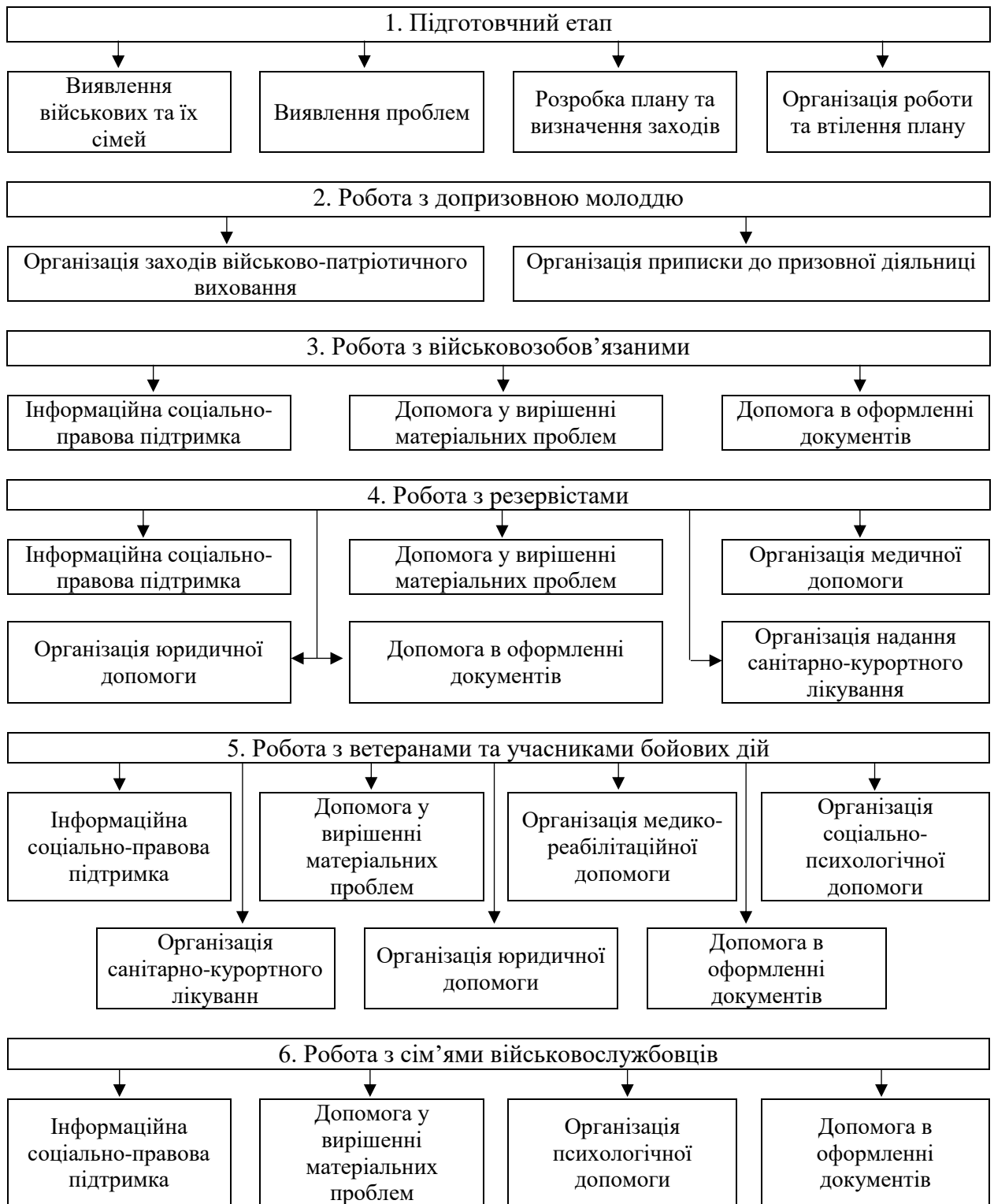

Рис. 2.2.2 Модель військово-соціальної роботи у територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки

Основним завданням соціального працівника в територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки є надання інформаційної соціально-правової підтримки, спрямованої на дотримання прав людини, реалізацію правових гарантій, а також правове інформування з питань житла, сімейно-побутових, трудових та громадянських аспектів. Військовослужбовці можуть скористатися такими правовими послугами: правова інформація, консультації та роз'яснення з правових питань, допомога у складанні заяв, скарг та інших документів правового характеру (за винятком процесуальних).

Військовослужбовці можуть отримати правову допомогу з таких питань:

- отримання належного грошового забезпечення;
- оформлення грошової допомоги у зв'язку з пораненням;
- оскарження рішень військово-лікарської комісії, дій або бездіяльності військової частини та органів влади;
- використання належної відпустки;
- звільнення з військової служби;
- вирішення сімейних та соціальних питань;
- перерахунок пенсії, інших соціальних виплат та пільг й інших правових проблем.

Крім того, завданням соціального працівника є організація соціально-психологічної допомоги, медико-реабілітаційної допомоги, санаторно-курортного лікування та соціального супроводу (в окремих випадках).

Соціально-психологічна допомога спрямована на корекцію емоційного стану, допомогу в адаптації людини до соціуму та сім'ї, а також на подолання кризових ситуацій у житті.

Соціальний супровід – це комплекс заходів, спрямованих на підтримку активної життєдіяльності та розвитку природних здібностей клієнта, створення умов для попередження негативних наслідків і соціальних проблем, мобілізацію прихованих резервів людини, навчання новим професіям і здатності самостійно справлятися з виниклими проблемами.

Соціальний супровід охоплює такі завдання:

- адаптація клієнта до реальних умов життя;
- реабілітація та вихід з кризових ситуацій;
- підвищення соціального статусу клієнта;
- нормалізація відносин і утвердження себе в соціумі;
- відновлення здоров'я;
- створення умов для самореалізації клієнта в сім'ї та суспільстві.

Соціальні працівники на базі територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки відіграють важливу роль у забезпеченні соціально-правової, медико-реабілітаційної та соціально-психологічної підтримки військовослужбовців. Їх основними завданнями є надання правової допомоги з різних питань, таких як отримання належного грошового забезпечення, оформлення грошової допомоги, оскарження рішень, використання відпусток та звільнення з військової служби. Соціальні працівники також надають підтримку в питаннях сімейного та соціального характеру, включаючи перерахунок пенсій та інших виплат.

Крім того, соціальні працівники організують соціально-психологічну допомогу, яка сприяє адаптації військовослужбовців у суспільстві та родині, допомагає у подоланні кризових ситуацій і корекції емоційного стану. Соціальний супровід включає заходи, спрямовані на підтримку активної життєдіяльності, розвиток здібностей клієнтів, навчання новим професіям і самостійне вирішення проблем. Основні завдання соціального супроводу включають адаптацію клієнта до реальних умов життя, реабілітацію, підвищення соціального статусу, нормалізацію соціальних відносин, відновлення здоров'я та створення умов для самореалізації.

Загалом, діяльність соціальних працівників у територіальних центрах спрямована на комплексну підтримку військовослужбовців, що дозволяє їм ефективно реалізувати свої права та долати життєві труднощі.

У *військовій частині* (рис. 2.2.3) обов'язками соціального працівника є вивчення проблем і запитів особового складу, розробка та втілення заходів спрямованих на усунення даних проблем. Також соціальний працівник має організувати співпрацю з органами влади.

Рис. 2.2.3 Модель військово-соціальної роботи у військових частинах

У *військово-медичних закладах* (рис. 2.2.4) головною є медико-соціальна робота. Медико-соціальна робота - це організоване соціальне обслуговування в лікарні та за її межами, що спрямоване на пов'язані зі здоров'ям соціальні

проблеми. Дана робота - це вид мультидисциплінарної професійної діяльності медичного, психолого-педагогічного і соціально-правового характеру.

Рис. 2.2.4 Модель військово-соціальної роботи у військово-медичних закладах

Саме соціальний працівник ініціює, організовує та контролює процес надання комплексної допомоги клієнту. Цей процес починається і завершується діяльністю соціального працівника, який забезпечує взаємодію військовослужбовця з усіма службами допомоги, використовуючи такі інструменти, як консультування, посередництво, прогнозування та проектування.

Медико-соціальна реабілітація є комплексом лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення та збереження психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності та рівня соціального функціонування осіб, які постраждали під час служби.

Завдання соціального працівника в медико-соціальній роботі включають організацію надання допомоги, інформування військовослужбовця про можливі наслідки у разі ігнорування допомоги, створення комфортних умов під час роботи, захист законних прав, а також організацію подальших реабілітаційних заходів.

Таким чином, модель військово-соціальної роботи є комплексом заходів, спрямованих на забезпечення соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей, а також на підвищення якості їхнього життя. Вона охоплює такі напрями роботи: інформаційна соціально-правова підтримка, психологічна підтримка, медичне забезпечення та реабілітація. У моделі вказані рівні роботи, категорії, з якими працюють, і які послуги передбачені.

Висновки до другого розділу

У другому розділі нашого дослідження було розглянуто практичні аспекти соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, зокрема виявлення та діагностику їхніх специфічних проблем, а також розробку моделі військово-соціальної роботи. Детальний аналіз проблем, з якими стикаються військовослужбовці та їх сім'ї, виявив комплекс психологічних, соціальних та економічних викликів, що потребують цілеспрямованого підходу в соціальній роботі.

Розроблена модель військово-соціальної роботи зорієнтована на створення ефективної підтримки та адаптації військовослужбовців та їх сімей до умов життя під час та після військової служби.

Модель військово-соціальної роботи є комплексом заходів, спрямованих на забезпечення соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей, а також на підвищення якості їхнього життя. Вона охоплює такі напрями роботи: інформаційна соціально-правова підтримка, психологічна підтримка, медичне забезпечення та реабілітація. У моделі вказані рівні роботи, категорії, з якими працюють, і які послуги передбачені.

Таким чином, ефективна військово-соціальна робота може суттєво підвищити якість життя сімей військовослужбовців, сприяючи їхній швидшій адаптації до змін, що відбуваються, і мінімізуючи негативні наслідки військових впливів.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі було реалізовано комплексний підхід до вивчення сімей військовослужбовців як специфічного об'єкта соціальної роботи. Було визначено поняття таких сімей, що включає їхні унікальні характеристики та потреби, пов'язані з військовою службою одного чи декількох членів сім'ї, що значно впливає на їхнє соціальне та психологічне благополуччя.

Проаналізовано різноманітні методи та форми соціальної роботи, які включають індивідуальні консультації, групові сесії, соціальну адаптацію та підтримку через громадські організації. Це дозволило визначити наявні ресурси та існуючі недоліки у системі допомоги таким сім'ям.

Діагностика проблем, з якими стикаються сім'ї військовослужбовців, підтвердила, що найбільш актуальними є психологічні та соціально-економічні виклики, зокрема, стрес, тривожність, втрата стабільності доходів, соціальна ізоляція та відсутність доступу до спеціалізованих соціальних послуг.

Розроблена модель військово-соціальної роботи враховує особливості життєвої ситуації сімей військовослужбовців і спрямована на забезпечення комплексного підходу до вирішення їхніх проблем. Модель охоплює такі напрями роботи: інформаційна соціально-правова підтримка, психологічна підтримка, медичне забезпечення та реабілітація. У моделі вказані рівні роботи, категорії, з якими працюють, і які послуги передбачені.

Здійснена робота демонструє значні перспективи для подальшого розвитку соціальних служб, зорієнтованих на сім'ї військовослужбовців, і закладає фундамент для їх більш ефективної інтеграції у соціум, що в кінцевому рахунку сприятиме підвищенню загального рівня їх життя та соціальної адаптації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксьонова К. Теоретичні засади соціальної реабілітації сімей військовослужбовців в умовах війни. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології* : матер. ІХ всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. (15-16 березня 2024 р.). Київ, 2024. С. 10-11.
2. Андреїв Т., Суліцький В. Соціально-правовий захист військовослужбовців та їх сімей. *Prospects of Modern Science and Education* : proceedings of the V international scientific and practical conference (February 07-10 2023). Stockholm, 2023. С. 377-382.
3. Багрій В. Особливості соціально-педагогічної роботи соціального працівника із сім'ями військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*. Вип. 2, 2013. С. 7-10.
4. Богун В., Литовченко Н. Особливості комунікацій в сім'ях військовослужбовців. *Психологічні особливості переживання ситуації невизначеності* : зб. матер. XIII міжнарод. наук.-практ. конф. (16-17 березня 2023 р.), 2023. С. 5-10.
5. Боярська-Хоменко А. Соціальні проблеми сімей військовослужбовців. *Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення* : зб. тез доп. I Міжнар. наук.-практ. конф. (20 травня 2021 р.) Харків, 2021. С. 22-24.
6. Бриндіков Ю. Соціальна робота з військовослужбовцями-учасниками бойових дій в системі соціальних служб. *Актуальні питання гуманітарних наук* : зб. наук. пр. Вип. 66. Т. 1, 2023. С. 214-219.
7. Гусак Н. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.
8. Давидова О., Нагірняк М. Основи військової соціальної роботи в Україні. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (9 листопада 2022 р.), 2022. С. 20-26.

9. Джигурда К. Сучасні виклики до соціальної роботи з демобілізованими військовослужбовцями. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2023 р.). Харків, 2023. С. 75-78.

10. Женеvська конвенція про поводження з військовополоненими : документ 995_153 від 12.08.1949 р. (дата звернення: 12.11.2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

11. Журавльов М., Мулява В. Організація військово-соціальної роботи у збройних силах України: основні проблеми становлення та удосконалення в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету*, серія «Історія». Вип. 1 (44), 2021. С. 72-78.

12. Захаріна Т. Інтегративні тенденції підготовки соціальних працівників до роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка». Вип. 2, 2023. С. 10-16.

13. Кокун О., Агаєв Н., Пішко І., Лозінська Н. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.

14. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях : документ 995_151 від 12.08.1949 р., зі змінами від 08.20.2006 р. (дата звернення: 13.11.2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

15. Конвенція про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі : документ 995_152 від 12.08.1948 р., зі змінами від 08.02.2006 р. (дата звернення: 13.11.2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text

16. Кононенко Г., Сіпко Л. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям та членам їх родин. *Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві* : матер. X міжнарод. наук.-практ. інтер.-конф. (27 листопада – 2 грудня 2023 р.), 2023. С. 161-166.

17. Конституція України : документ 254к/96-ВР, від 28.06.1996 р., зі змінами від 01.01.2020 р. (дата звернення: 11.11.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

18. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: закон України від 01.01.1992 р., зі змінами від 26.10.2022 р. (дата звернення: 11.11.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>

19. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: указ Президента України від 10.12.2008 р., зі змінами від 20.07.2023 р. (дата звернення: 11.11.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text>

20. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: закон України від 20.12.1991 р., зі змінами від 05.10.2023 р. (дата звернення: 07.11.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

21. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист: закон України від 24.03.1998 р., зі змінами від 31.03.2023 р. (дата звернення: 07.11.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text>

22. Римський статут міжнародного кримінального суду : документ 995_588 від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

23. Семигіна Т. Військовий конфлікт в Україні: виклики та можливості для соціальної роботи. *Україна в сучасному світі: виклики і можливості* : зб. тез міжнарод. наук. конф. виклад., аспір. і студ. (13-14 квітня 2016 р.). Київ, 2016. С. 10-12.

24. Теорія та практика психологічної допомоги військовим ТРО та членам їхніх сімей : навч. посіб. / Л. С. Чуніхіна , В. О. Чорна, О. С. Дроботун

та ін. ; [ред. Л. А. Опанасенко] ; упоряд. В. С. Доній ; ГО «Майстерня добра». Миколаїв : Іліон, 2023. 172 с.

25. Токарчук Л. Зміст соціально-педагогічного супроводу сімей загиблих військовослужбовців фахівцями територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології* : матер. ІХ всеук. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. (15-16 березня 2024 р.). Київ, 2024. С. 160-162.

26. Трубавіна І. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей та військово-соціальна робота в Україні: історичний аспект і закордонний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота : зб. наук. пр. Вип. 1(48), 2021. С. 414-418.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

Запрошуємо Вас пройти анкетування на визначення проблем і потреб сімей військовослужбовців. Ознайомтесь, будь ласка, з анкетною та дайте відповіді. Позначте Вашу відповідь будь-яким доступним Вам способом. Дякуємо за співпрацю!

1. Вкажіть, будь ласка, вашу стать
  - жінка
  - чоловік
2. Ким Ви приходитеся військовослужбовцю?
  - мати/батько
  - дружина/чоловік
  - донька/син
  - сестра/брат
  - інше _____
3. Який статус на даний момент має військовий?
  - діючий військовослужбовець
  - ветеран
  - тимчасово непридатний (в зв'язку з пораненням)
  - безвісти зниклий
  - загиблий
4. Якої допомоги Ви потребуєте на сьогоднішній день? (Оберіть всі варіанти, які Вам підходять)
  - психологічної
  - матеріальної
  - інформаційної
  - юридичної
  - житлове питання
  - інше _____
5. Чи маєте Ви потребу в постійному соціальному супроводі?
  - так
  - ні
  - не визначився
6. Якої допомоги Ви потребуватиме в майбутньому? (Оберіть всі варіанти, які Вам підходять).
  - інформаційної
  - юридичної
  - матеріальної
  - психологічної
  - інше _____
7. Чи звертались Ви вже за допомогою?
  - так
  - ні
8. Оцініть, будь ласка, за 10-ти бальною шкалою систему надання соціальної підтримки. Критерії оцінки: 1 - погано, а 10 - дуже добре.
0__1__2__3__4__5__6__7__8__9__10__
9. З якими проблемами Ви зіштовхнулись при зверненні?
10. Які зміни Ви б хотіли побачити в системі надання соціальних послуг?